

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.05.2024
Kabul Tarihi : 14.10.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1485371>

ZEBANÊ ZAZA (DİMİLİ) KİTABINDA FARSÇA VE ZAZACA KELİME BENZERLİK VE FARKLILIĞI

İbrahim DAĞILMA¹

ÖZ

Bu çalışma, Siyawuş Murşidi'nin 2014 yılında yayınlanan Zebanê Zaza adlı kitabını inceleme ve değerlendirmeye odaklı bir çalışmadır. İncelenen bu kitapta yazar Murşidi, aynı dil ailesinden gelen iki kadim dil Farsça ve Zazacayı kelimeler (isim, fiil, zamir), günlük ifadeler ve bazı kısa cümleler üzerinden karşılaştırmıştır. Farsça ve Zazaca arasında karşılaştırmalı çalışmalar çok olmasa da son zamanlarda yapılan bazı bireysel ve akademik çalışmalar iki İrani dilin birbirine çok yakın durduğunu göstermektedir. İncelemesi yapılacak olan Zebanê Zaza (Dımili) adlı kitap bu çalışmalardan biridir. Murşidi, bu çalışmasında Farsça ve Zazacayı 'akrabalık, organ isimleri, zaman, haftanın günleri, sayılar ve hayvan isimleri' gibi genel kelimeler bağlamında karşılaştırmaktadır. Murşidi, eserini tercüme ve telif olarak tanımlamaktadır. Muhtemelen tercümeden kastı çalışmasına dâhil ettiği Farsça kelime ve cümlelerin Zazaca karşılıklarının verilmiş olmasıdır. Zebanê Zaza (Dımili) bütüncül ve karşılaştırmalı bir gramer çalışması olmayıp bir sözlük karşılaştırması gibi durmaktadır. Zazacayı bir dil olarak gören Murşidi, kitabın başında Zazalar ve Zazaca ile ilgili tarihi, coğrafi ve istatistiksel bilgiler verir. Bu çalışma, Zebanê Zaza isimli çalışmanın bu yönüyle artılarını ve eksikliklerini bir makale sınırlılığı içinde kitaptan seçili örnekler bağlamında benzeşen ve farklılaşan örnekler üzerinden göstermeye çalışacaktır. Çalışmada, bizim tercih ettiğimiz transkript alfabesi ile Siyawuş'un kullandığı transkript alfabesi tablo olarak gösterilecek ve örnek kelimeler ve cümleler bu alfabe bağlamında transkript edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Farsça, Zazaca, Zeban, Kelime, Ses

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, idadilma@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6521-119X>

Article Type : Research Article
Date Received : 16.05.2024
Date Accepted : 14.10.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1485371>

WORD SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN PERSIAN AND ZAZA IN THE CONTEXT OF THE BOOK ZEBANÊ ZAZA (DİMİLİ)

İbrahim DAĞILMA¹

ABSTRACT

This study focuses on Siyawuş Murşidi's book *Zebanê Zaza*, published in 2014, in terms of analysis and evaluation. In this book, author Murşidi compared Persian and Zazaki, two ancient languages from the same language family, through words (nouns, verbs, pronouns), daily expressions and some short sentences. Although there are not many comparative studies between Persian and Zazaki, some recent individual and academic studies show that the two Iranian languages are very close to each other. The book that will be reviewed, *Zebanê Zaza (Dımilî)*, is one of these works. In this study, Murşidi compares Persian and Zazaki in the context of general words such as 'kinship, organ names, time, days of the week, numbers and animal names'. Murşidi defines his work as translation and copyright. What he probably means by translation is that he gave Zazaki equivalents of the Persian words and sentences he included in his work. *Zebanê Zaza (Dımilî)* is not a holistic and comparative grammar study, but looks like a dictionary comparison. Murşidi, who sees Zazaki as a language, gives historical, geographical and statistical information about Zazas and Zazaki at the beginning of the book. This review article will try to show the advantages and shortcomings of the work called *Zebanê Zaza*, within the limits of an article, through similar and different examples in the context of selected examples from the book. In the study, the transcript alphabet we prefer and the transcript alphabet used by Siyawushi will be shown as a table, and sample words and sentences will be transcribed in the context of this alphabet.

Keywords: Persian, Zazaki, Zeban, Word, Sound

¹ Assistant Professor, Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, idağilma@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6521-119X>

1. GİRİŞ

Dil, birey ve toplum yaşamında en önemli iletişim aracıdır. İnsanlar arası ilişkide temel bir işlev gören dil en güçlü sosyal kurumdur. Dil, birey ve toplum yaşamındaki değişim ve dönüşümlerden etkilenecek günümüze kadar gelmiştir. Dil süreç içinde gelişmiş. Bu gelişim, birbirinden farklı binlerce dil ortaya çıkarmıştır. Günümüzde dünyada konuşulan dillerin sayısı olarak 5 ile 7 bin arasında olduğu düşünülmektedir (Ateş & Aytekin, 2020). Dil ve dillerin ortaya çıkışıyla ilgili farklı teori ve tezler vardır. Gelinek nokta itibarıyla her dil kendi yapısı ve dinamiğiyle bir dil bütüncesinden türemiş ve bir dil ailesi içinde yer almıştır. Dillerin aynı dil ailesi içinde yer alması kök, yapı ve anlam benzerliği üzerinden değerlendirilmiş ve dil aileleri bu benzerlikler üzerinden sınıflandırılmıştır (Ruhlen, 2012). Aynı dil ailesi içinde yer alan diller uzak ve yakın zamandaki ayrılma ve farklılaşma durumlarına göre şekillenmiş, müstakil bir dil olma özelliğini gösteren gramer kuralları oluşturmuştur.

Diller, kök/kaynak ve yapı yönüyle iki sınıfa ayrılır. Aynı ana dilden türeyip zamanla değişen ve farklılaşan diller akraba diller olarak sınıflandırılmıştır. Kök/kaynak dil sınıflandırılması olarak yapılan bu tasnifte Hint-Avrupa dilleri, Ural-Altay dilleri, Hami-Sami dilleri, Çin Tibet dilleri, Bantu dilleri ve Kafkas dilleri yer alır (Buran & Çak, 2012). Dil için diğer bir sınıflandırma biçim ve yapı yönüyle karşımıza çıkar. Bu sınıflandırmada dilin ek alıp almama, çekime uğrayıp uğramaması onun dâhil edileceği sınıfları belirler. Bu sınıflandırmada yalınlayan (tek heceli) diller, bağlantılı (eklemeli) diller ve bükümlü (çekimli) diller yer alır.

Çalışmanın inceleme ve değerlendirme konusu olan Zebanê Zaza adlı kitapta Farsça ve Zazaca dilleri seçili örnekler üzerinden karşılaştırılmıştır. Karşılaştırılması yapılan Farsça ve Zazaca akraba dil sınıflandırmasında Hint Avrupa Dil Ailesi içinde yer alır. İki dil, yapı yönüyle hem bağlantılı hem bükümlü dil ailelerine dâhil edilebilecek özellikler taşır. Hint-Avrupa Dilleri kendi içinde alt gruplara ayrılır. İran Dilleri, bu alt gruplardan biridir. İran Dillerin tarihsel süreçte Eski Dönem İran Diller, Orta Dönem İrani Diller ve Yeni Dönem İrani Diller olmak üzere üç gruba ayrıldığı görülür. Bu dillerin yazılı olarak karşımıza çıkan ilk eseri Avesta'dır (Değirmenci, 2020). Batıda Türkiye, Doğuda Çin sınırına, Kuzeyde Rusya'dan Güneyde Fars körfezine kadar geniş bir coğrafyada konuşulan İrani diller kendi içinde Batı İran Dilleri ve Doğu İran Dilleri olarak iki gruba ayrılmıştır. Farsça ve Zazaca İrani dillerin batı kolunda yer alır. Batı kolu içinde iki dilin bir olan Zazaca, Kuzeybatı İran Dilleri grubunda yer alırken bir diğeri Farsça Güneybatı İran Dilleri grubunda yer alır. Avesta'dan sonra, M.Ö 549-548 yılları arasında dikilen Behistun/Kral Dariyus anıtı Farsça ve Zazaca açısından eski Farsçadan günümüze ulaşan bir diğer önemli belgedir (Butasım, 2011). Zazacanın Orta-İrani bir dil olan Partça'dan geldiğine dair güçlü dilbilgisi argümanları vardır. Zazaca, gelişim seyri içinde farklı bir seyir izleyen Partça'nın Kuzeybatı İrani bir koludur. Şu örnekler gibi birçok örnek Zazacanın Partça'dan geldiğini gösterir: "Ez bı-kerine/bı-keri (ben yapayım) cümlesinin Zazacada geçmiş zaman çekimi 'Mı kerd (Ben yaptım)' şeklinde iken Partça çekimi 'Man kırd' şeklindedir. Zazaca ile Partça arasında ergatiflik yönünden de bir benzerlik vardır. Bu özellik Yeni Farsçada olmadığı gibi Orta Farsçada da bulunmamaktadır. Orta Farsçayla aynı dönemdeki Partçada bu özelliğin bulunması Zazacayla Partça arasındaki yakınlık ilişkisini güçlendirmektedir (Gippert, 1996). Selcan, konuyu şöyle değerlendirir:

Bilindiği gibi bir dil familyasındaki dillerde fonolojik, morfolojik ve leksikolojik düzeylerde hem ortak, hem de ayrı özellikler mevcuttur. Dillerin birbirine dil akrabalığı bakımından olan yakınlık veya uzaklık derecesi sadece ortaklıklarla değil, ayrılıklarla da belirlenir. Beş Batı-İrani dilin ilgisini değerlendirmek için tabloda on altı kelime kaydedilmiştir. Buradaki birinci soru Partça ile Zazaca arasında ne gibi bir dil akrabalığı ilgisinin var olduğudur. Aynı manalı kelimeler sesleri bakımından birbiriyle mukayese edilirse, ilk on iki kelime Partça ile Zazaca'da ortaktır, aynı zamanda bunlar Orta ve Yeni Farsça ile Kurmanci'ye de zıttırlar. (Selcan, 2011: 111-142)

	Partça	Zazaca	Orta Fars.	Yeni Fars.	Kurm.
bir	ēw	yew, zužü	yak	yak	yek
üç	hrē	hîrē	se	si	sē
dört	čafār	čar, cor	čahār	čahār	čar
otuz	hrîst	hîrîs	sîh	sî	sî
on	das	des	dah	dah	deh
kırk	čafārast	čewres	čehel	čehel	čil
süt	šîf	šî, sî	šîr	šîr	šîr
demek	wāxtan	vatene	guftan	guftan	gotin
ağlamak	barma-	berma-	gîry-	gîry-	gîri-
yüksek	burz	berz	buland	buland	bîlind
ben	az	ez	man	man	ez
siyah	syāw	sîa, şîa	syā	siyāh	rey
bahar	xāmsār	wîsar	wahār	bahār	bahar
kadın	žan	čîniye	zan	zan	žm
oğul	puhr	laz	pus(ar)	pus	kur
ağız	rumb	fek	dehūn	dehān	dev

Farsça, Zazaca ve diğer İrani dillerin dil gelişim seyri ve bu dillerin birbirlerine benzerliğini görmek ve anlamak için Aramice, Soğdca, Sakaca ve Partça, Pehlevice alfabesi ile yazılan metinler, Avraman belgeleri, Sasani yazıtları, Orta Farsça metinleri, Zend-Avesta, Dinkerd, Ardavirafname gibi dini metinler önemli birer veridir (Değirmenci, 2017).

Farsça, İran, Afganistan, Tacikistan ve Pakistan gibi ülkelerde konuşulurken Zazaca, sadece Türkiye’de Bingöl, Tunceli, Elazığ, Urfa, Diyarbakır, Muş ve Erzincan gibi illerde konuşulmaktadır. Aynı dil ailesinden olan iki dilden Farsça yüzyıllardır devlet ve kurumsal destek etkisiyle bir resmi dil, bir eğitim ve edebiyat dili olabilmıştır. Diğer dil Zazaca sosyal, siyasi ve etnik nedenler gibi başkaca nedenler etkisiyle resmi bir dil olamamış ve yazılı alana geç bir tarihte geçebilmiştir. Sözlü varyantlar yönüyle gücünü koruyan Zazaca, ilk kez Rus dilbilimci Peter Ivanovic Lerch’in derlediği birkaç Zazaca metinle yazıya geçirilmiştir. Bir Zaza eliyle yazılan ilk kitap 1899 yılında Ahmed Hasi’nin kaleme aldığı Mewlid’un Nebiyyu’l Qureşî’dir. Bu ilk eserden sonra 1980’li yıllara kadar yazılan birkaç eser vardır. 1980’den günümüze kadar yüzlerce Zazaca eser yazılmıştır (Varol, 2015). Şu an adına Zaza edebiyatı diyebileceğimiz bir sözlü ve yazılı birikim söz konusudur.

Farsça ve Zazacanın konuşulduğu bölgelerin birbirleriyle coğrafi sınırları olmasa da aynı dil ailesinden olan iki dilin birbiriyle dilsel ortaklıkları vardır. Bugün için iki dil arasında doğrudan bir dil alış veriş olmasa da tarihsel bağlamda iki dilin çok güçlü ilişkiler barındırdığı görülür. İki dilin Avesta ve Pehlevice bağlamında birbirlerine yaklaştıkları ve yer yer biri diğerinden doğmuş iki dil özellikleri taşıdığı görülür. İki dilden biri dinlenildiği zaman iki dilin aksan, ses ve kelime olarak birbirlerini çağrıştırdıkları rahatlıkla görülür. İki dil arasındaki ortak kullanımlar, benzerlikler ve çok derinleşmeyen farklılıklar aynı dil ailesine mensup olmanın doğal sonucudur.

Zazaca ve Farsça arasındaki ilişki aidiyet, coğrafya ve etimoloji yönüyle incelendiğinde bu iki dilin aynı kökenden geldikleri ve iki dilin biri diğerinden sayılabilecek kadar önemli oranda ortak kelimelere sahip oldukları görülecektir. Sözcük ve cümle yapısındaki bu ilişki ve benzerlik bazı dilbilimsel araştırma ve çalışmalarla ortaya konmuştur. Zazaca ve Farsça arasındaki ilişkiyi göstermeye çalışan makale ve eserlerden bazıları şunlardır:

Serkan Oğur, *Farsça-Zazaca-Kurmanca Mukayeseli Gramer ve Temel Sözlük*, Yazılama, 2014.

Siyavuş Murşidi, *Zebanê Zaza*, Tahran 2014.

Nihat Değirmenci, *Yeni Farsça Ve Zazaca Arasındaki Ortak Sözcükler Etimolojisi* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, 2017.

Nihat Değirmenci (2020), *Farsça ve Zazacada /l/>/r / Ses Değişimi*, *Doğu Esintileri*(13), 333-345.

Hasan Çiftçi (2017), *Ortak Atasözlerinin Hikâyeleri: Farsî-Kurmançî-Zazakî*, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 3(6)-10(19) sayıları arası

[Burhanettin Dağ \(2011\), Zazaca'nın Farsça ve Deylemi Dilleriyle Olan İrtibatı ve Akrabalığı, Bingöl Üniversitesi Yayınları Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu, 207-226.](#)

[Burhanettin Dağ \(2011\), Zazaca'nın.Farsça.ve.Deylemi.Dilleriyle.Olan.İrtibatı. ve.Akrabalığı, Bingöl Üniversitesi Yayınları Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu, 207-226.](#)

Osman Aslanoğlu (2019), *Guherîna Dengan di Kurdî (Kurmançî, Soranî, Zazakî), İngilizî û Farsî de*, *Nubihar Akademi*, 4(12), 11-38.

Schwartz, Martin (2008), ‘Iranian *L, and Some Persian and Zaza Etymologies’ *Iran and Caucasus*, 12.

Zazaca ve Farsçanın kelime eksenli karşılaştırılması; benzer, yakın ve farklı kelimelerin mukayese edilmesi, semantik (anlambilim) ve etimolojik (kökenbilim) yönden bir değerlendirmenin yapılması hedef iki dil Zazaca ve Farsça arasındaki ilişkiyi daha belirgin şekilde ortaya koyacaktır. Siyavuş Murşidi, Zebanê Zaza (Dımılı) adlı eserinde bu çerçevede karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma, sınırlılığı kapsamında bu kitaptaki örnek bazı kelimeler ve cümleleri seçerek Zazaca ile Farsça arasındaki bazı ortak, benzer ve yakın yönleri gösterme amaçlıdır. Çalışmada ayrıca bazı kelime ve cümlelerin farklı kullanımları da kitabın eksikliklerini gösterme bağlamında örnek olarak verilecektir. Murşidi, bu çalışmada Zazaca ve Farsça kelime ve cümleleri ilk önce Arap alfabesiyle yazmış, ayrıca Zazaca sözcükleri İran araştırmalarında kullanılan transkripsiyonu kullanarak Latin alfabesiyle göstermiştir. Böyle bir yazım ses benzerliklerinin ve değişikliklerinin görülmesi yönüyle önemlidir.

1. AMAÇ VE YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Filoloji ve etimolojinin çalışma alanlarından biri de hedef diller arasındaki benzerlik ve farklılık ilişkisini ortaya koymaktır. Karşılaştırılan hedef diller arasındaki akrabalık ve yapı ilişkisi ve bu ilişkinin çerçevesi karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ile çizilebilmektedir. Çalışma konusu, hedef iki dil olarak belirlenen Zazaca ve Farsça arasındaki kelime benzerliği ilişkisini Zebanê Zaza adlı kitap çerçevesinde göstermeyi amaçlamaktadır. Zazaca ile ilgili bazı çalışmalar bu dilin siyasi ve coğrafi konumu, İranî diller arasındaki yeri, Kürtçe ile olan bağlantısı ile ilgilidir (Alanoğlu, 2019). Zazaca hakkında yapılan dilbilim ve gramer bağlamı çalışmaları belli bir seviye almış olsa da aynı husus etimolojik çalışmalar için geçerli değildir.

Zazaca ve Farsça karşılaştırılması yapıldığında benzer ve ortak birçok kelimenin Partça ve Orta Farsça eksenli bir izlek üzerinden ses ve ek değişikliğine uğradığı görülür. Modern Zazaca ve Farsçada da bu ortak kelimeler, bir veya birkaç harf farkla fonetik (sessel) değişikliğe uğrayarak günümüzdeki halini almıştır. Bu çalışmada amaçlanan Murşidi'nin Zebanê Zaza adlı eserinde geçen Zazaca ve Farsça karşılaştırmalı kelimeler içinden ortak kelimeleri tespit edip bunları çalışmanın sınırlılığı içinde ölçeklendirilmiş örneklerle ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Modeli, Evreni ve Örneklemi

Ulaşılabilen lengüistik ve antropolojik veriler Zazaların İranî diller kökeninden geldiğini dillerinin Kuzeybatı İranî dillerin Gorânî grubundan Zazakî/Dımilkî olduğunu ortaya koymaktadır. Hazar denizi kıyısında konuşulan Kuzeybatı İran dilleri, kelime telaffuzu ve cümle yapısı yönüyle birbirleriyle büyük oranda benzerler. Bu benzerlik, aynı dil ailesi içinde yer alan Zazaca ve Farsça için de geçerlidir. Bu bağlamda çalışmanın konusu Zebanê Zaza adlı kitapta geçen Farsça ve Zazaca sözcükler arasındaki benzerlik, farklılık durumunu göstermektedir. Konu, Murşidi'nin kitabından seçili örneklerle sınırlandırılmıştır. Kitaptaki bütün kelimeleri ve kısa cümleleri hedef iki dil açısından ortaya koymak, benzerlik ve farklılıklarını değerlendirmek bir tebliğ veya makale çalışmasını aşır bir tez ve kitap çalışması olabilecek kapsamdadır. Çalışmanın bir makaleyi aşır bilimsel bir güçlük ortaya çıkarmaması için çalışma kapsamı kitaptan belirli bir tercihle seçilen örnekler, benzer ve yakın kelimeler ve cümlelerle sınırlı tutulmuştur. Bu kelime ve cümleler, bulgular kısmında seçilmiş sayfalardan örnek şeklinde verilmiştir. Analiz kısmında ise kitaptan seçilen 10'ar fiil ve isim, 5 cümle dilbilimsel açıdan yorumlanmıştır. Murşidi'nin Zebanê Zaza adlı eserini çalışma konusu yapmamız çalışmada Zazaca ve Farsça kelimeler ve bazı cümleler üzerinden doğrudan bir karşılaştırma yoluna gitmesi sebebiyledir.

1.3. Veri Toplama Süreci ve Analizi

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden veri analiz yoluyla yapılmıştır. Kitapta karşılaştırılan Zazaca ve Farsça kelime ve cümleler baştan sona incelenmiş. Eserde kullanılan iki dil arasındaki ortak ve benzer kelimeler tespit edilmeye çalışılmış ve tespit edilen kelimelerden bazıları seçili örneklem yoluyla verilmiştir. Örnek olarak çalışmaya alınan ortak ve benzer kelimelerin Zazacası ve Farsçası verilmiş, Türkçe karşılıkları yazılmıştır. Çalışma yönteminin oluşturulmasında konuyla ilgili kaynakçada verilen makale ve kitaplardan istifade edilmiştir. Bu bölümde, Zebanê Zaza adlı kitap tanıtılmış ve bu kitapta yer alan Zazaca ve Farsça kelimelerden seçilen kelime ve cümleler tablo halinde verilmiş ve bunlar çalışmayı genelleyecek şekilde dilbilgisi yönüyle incelenmiştir. Kitapta geçen 'can, ruh, dünya, insan, vasıf, hikmet' gibi Arapça kökenli olup Farsça, Zazaca, Türkçe ve Kürtçede ortak kullanılan kelimeler dâhil edilmemiştir. Ayrıca Farsça ve Zazacada ortak olarak kullanılan ve bariz olarak bilinen kişi şahıs zamirleri "men/mın, tu/to, o, ma, şoma/şıma, anhâ/inan" dâhil edilmemiştir.

Çalışmada seçili örnekler Murşidi'nin kitabında kullandığı transkript alfabesi ile değil bizim kendi çalışmalarımızda tercih ettiğimiz transkript alfabesi ile latinize edilmiştir. Bu tercihte, tetikleyici etken Zazacanın Latin harfleriyle yazımının kolay yazılır ve anlaşılır olmasına katkı sunmaktır. Aşağıdaki tablo iki transkript tercihinin görülmesi ve anlaşılması için tablo halinde verilmiştir:

Tablo 1.
Transkripsiyon Alfabeti

Arap Harfleriyle Transkripsiyon	Murşidi'nin Transkripsiyon Alfabeti	Çalışmada Tercih Edilen Transkripsiyon Alfabeti
ا	Ā, A, Ē, E / ā, a, ē, e	A, E / a, e
ب	B b	B b
پ	P p	P p
ت	T t	T t
ث	- (Zazacada peltek ş kullanılmamaktadır.)	Ş ş bu harf çalışmada kullanılmamıştır.
ج	J	C
چ	Č	Ç
ح	H h	H h
خ	X x	X x
د	D d	D d
ذ	Z z bu harf çalışmada kullanılmamıştır.	Z z bu harf çalışmada kullanılmamıştır.
ر	R r	R r
ز	Z z	Z z
ژ	Ž ž	J j
س	S s	S s
ش	Š š	Ş ş
ص	‘S ‘s	Ş ş
ض	Z z bu harf çalışmada kullanılmamıştır.	Z z bu harf çalışmada kullanılmamıştır.
ط	‘T ‘t	T t
ظ	Z z bu harf çalışmada kullanılmamıştır.	Z z bu harf çalışmada kullanılmamıştır.
ع	‘ (Ayn)	‘ (Ayn)
غ	Gh, gh /Ā ā bu harf çalışmada kullanılmamıştır.	Kullanılmış olsaydı biz Ğ ğ veya Ġ ġ formunu tercih ederdik.
ف	F f	F f
ق	V v bu harf çalışmada kullanılmamıştır.	V v

ق	Q q	Q q
ك	K k	K k
گ	G g	G g
ل	L l	L l
م	M m	M m
و	V v	W w
ي	Y y bu harf çalışmada kullanılmamıştır.	Y y bu harf çalışmada kullanılmamıştır.
ه	H h	H h

Yazar Murşidi, Zebanê Zaza adlı çalışmada yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Arapça asıllı kalın ve boğaz harflerini kullanmamış; çünkü bu harfler İrani dillerde -Arapça asıllı olup bu dillere geçen kelimeler hariç-kullanılmayan harflerdir. و harfinin Latin karşılığında ise örneklerinde görüldüğü gibi hem ‘v’ hem ‘w’ tercihinde bulunmuştur. Bu durum, muhtemelen Farsçada olmayıp Zazacada olan ف sesi/harfi ile ilgili durumdan kaynaklanmaktadır: ويل / Vıl, ويشك / Wışk, ونگ / Veng, ولات / Welat, وندیش / Wendış, وور / Vevr örneklerinden ‘Vıl, Veng ve Vevr’ örnekleri ف /v sesiyle yazılması gerekirken Murşidi benzer tüm örnekleri و / w sesiyle yazmıştır.

2. BULGULAR

2.1. Zebanê Zaza (Dımilki)

Kitap, İranlı yazar Siyavuş Murşidi tarafından 1393/2014 yılında Tahran’da kaleme alınmıştır. 100 sayfalık kitapta 6 ana başlık ve bazı ana başlıklar altında alt başlıklar yer almaktadır. Murşidi, Mukaddime başlığı altında ‘Zaza/Dımılı Dili, Zaza/Dımılı Toplumu, Nüfus, Genetik ve Etnik Araştırma Bilgileri, Zaza Toplumunun Tarihi Kökenleri, Zaza Toplumu İncancı ve Dil’ alt başlıklarıyla Zazalar ve Zazaca hakkında bilgiler verir. Bu bilgiler, Zazalar hakkında kitabın kapsamı çerçevesinde sınırlı bilgilerdir; çünkü bilgiler sadece Paul ve Terry’e ait iki eserden alınmıştır. Eserin yazıldığı 2014 yılı, Zazalar ile ilgili eserlere ulaşmak için yeterli bir zaman dilimidir. Bu dönemde Zazalar ve Zazaca hakkında hatırı sayılır derecede kitap ve makale türü çalışmalara ulaşmak mümkündür. Bir kısmını Türkçe’ye çevirdiğimiz bu Mukaddime kısmında Murşidi şu bilgilere yer vermektedir:

Dımilice Hint Avrupa Dil ailesinin Hint İrani Dilleri koluna bağlı İrani bir dildir. Bu dil Türkiye’nin doğusunun merkezinde yaklaşık bir milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Dımili konuşanlarla komşu olan Türkler ve Kurmanc Kürtler bu dile Zaza (ca) derler... Zazalar, Kırdlar, Kırmanclar ve Dımililer İran soylu bir halk olup onların yerel dilleri Zazacadır ve yerleşim yerleri Türkiye’nin doğusudur... Net sayılar elde olmadığı için Zazaların sayısı tam olarak belli değildir. Bazı Zazaların bölgedeki etnik grupların birleşimi olması durumu belirsizleştirmektedir. Köylere uygulanan yoğun baskılar ve köylerin boşaltılmasının yanı sıra ekonomik şartların zorluğu birçok Zazanın Türkiye’nin diğer kentlerine ve Avrupa’ya göç etmesine yol açtı... Hemen hemen bütün dilbilimciler Zazaca’nın Kurmanccanın lehçesi olmadığı konusunda hemfikirdir aksine Soranca ve Gilekçe gibi dillere yakındır. Bu durumda Zazalar ve Kurmanc Kürtlerin kültürel ve kavmi ortaklığa sahiptir... Bazı dilbilimciler Dımili kelimesini Deylem -yani Hazar denizinin güneyine yakın olan Elburz Dağları bölgesi- ile irtibatlandırmaktadır ve Zazaların Deylemden göç ettiklerine inanmaktadırlar. Bugün Hazar Denizinin güneyinde konuşulan İrani diller (ki Hazari Diller / Kaspın Dilleri olarak da adlandırılır) Sengseri, Mazenderani, Tati, Semnani ve Talişidir (Gileki ...) ki bu diller gramer ve kelime hazinesi olarak Zazacaya çok yakındır... İnanç açısından Dımililerin takriben yarısı Alevi ve yarısı da Sünnidir. Alevi Dımililer Orta-Kuzey ve ehli-sünnet Dımililer Orta-Güney’de yaşarlar... Zaza Dili ile ilgili ilk yazılı kayıtlar dilbilimci Peter Lerch’in 1850 yılındaki araştırmalarıdır. Diğer iki önemli kaynak ise 1899 tarihinden yayınlanan ve Ehmedê Xasi tarafından yazılan mevlit ve 1933 tarihinde yayınlanan ve Osman Efendi Babic tarafından yazılan mevlittir. Bunların her ikisi de Arap harfleri ile basılmıştır... (Murşidi, 2014)

İstilahatê Rûzmerê/Günlük (Hayatta) Kullanılan Kelimeler başlığı altında ‘Günlük (Hayatta) Kullanılan Karşılaşma/Tanışma İstilahatları, Şumariş/Omartış (Sayma Sayıları), Saat, Haftanın Günleri, Yılım Ayları ve Renkler’ alt başlıklarıyla günlük hayatta en çok bilinen ve ihtiyaç duyulan konular hakkında kısa cümle ve kelime

karşılaştırmaları yapar. Vajekanê Tebeqe bende şedeê Zaza (Zazaca Sınıflandırılmış Kelime Bilgisi) başlığı altında 'Akrabalık, hayvan, mevsim, bedenın uzuvları ve doğa' alt başlıklarıyla ilgili kelimeleri karşılaştırır. Sâxtâre Cumlehâ (Cümlelerin Yapısı) başlığı altında 28 cümle üzerinden Zazaca Farsça kullanımları karşılaştırır. Vaje name(y)ê Zaza (Zazaca Sözlük) başlığı kitabın en geniş bölümüdür. 62 sayfalık bu bölümde 'Elif (Ā A E Ê), O, Ū, Ey(Î), B, P, T, C(J), Ç(Ĉ), H(H), X, D, R, Z, S, Ş(Š), ص (S), ط ('T), ع ('E), Q, K, G, L, 'L, M, N, W, V, Y' harfleri alt başlıklarıyla kelime ve kısa cümle karşılaştırması yapar. Zazaca Fiil Çekimleri başlığı altında da 78 fiilin 'Masdar, Muzari' İxbari/Gelecek zaman, Muzari' İltizâmî/Dilek İstek Kipi, Olumlu Emir Çekimi (Tekil ve Çoğul), Olumsuz Emir Çekimi (Tekil ve Çoğul) ve Geçmiş Zaman' çekimi yönüyle karşılaştırmalı çekimini tablo şeklinde verir.

Zebanê Zaza adlı kitap, Zazaca ve Farsça ortak, benzer ve farklı kelimelerin karşılaştırması yönüyle zengin bir içeriğe sahiptir. Yazar, bazı kelimelerin farklı kullanımı ile ilgili dipnotlarla izah yolunu tercih etmiştir. Bu durum, çalışmayı daha da güçlü kılmıştır. Bu zengin içerik ve güçlü dipnot kullanımında yazar kaynakça açısından birçok Farsça, Pehleviçe kaynaktan istifade ederken Zazaca kaynakları kullanma yönüyle sınırlı kalmıştır. Yazar, Zazaca kelimeleri seçerken sadece İremet ve Lynn Todd'un çalışmasından istifade etmiştir (Murşidi, 2014). Bu konuda Zazaca farklı ağızlar ve diyalektleri görme açısından başkaca kaynaklara başvurulabilirdi. Zazacada '-ış' masdarının yanı sıra '-ene' masdarı kitapta görülmemiş/kullanılmamış, birçok kelimenin farklı kullanımları göz ardı edilmiştir. Bazı kelimeler kök olarak Arapça olduğu halde yazar, bu kelimeleri Zazaca ve Farsça karşılaştırması açısından çalışmasına almıştır. Bu kelimeler, iki anadili konuşanlar tarafından günlük hayatta da kendi dillerinin kelimesi gibi kullanıldıkları için onlardan da 'Areq, Xal' gibi değerlendirmeye alınan kelimeler olmuştur. Yine yazar Zazaca bazı kelimelerin yazımında muhtemelen aldığı kaynakları referans olarak ses ayırma dikkat etmemiştir. Örneğin Zazacada Ğezal kelimesi 'ğ' sesiyle telaffuz edilir; ama kimi yazım yaklaşımlarında X harfi hem 'Ġ' hem 'ح' yerine kullanıldığı için Zazaca için Xezal yazımını tercih etmiştir. Bu durum, çalışmayı Zazaca kelimeler boyutuyla zayıflatmış ve birçok kelimenin Farsçayla benzerlik oranının görülmesini engellemiştir.

2.2. Zebanê Zaza (Dımilki) Kitabından Seçili Zazaca ve Farsça Sözcükler

Zebanê Zaza, karşılaştırılan kelime, cümle ve günlük ifadeler yönüyle geniş bir içeriğe sahiptir. Zazaca ve Farsça arasındaki benzerlik, yakınlık ve farklılığı görmek, incelemek ve yorumlamak açısından önemli veriler içermektedir. Aşağıda tablo halinde ve çalışmada örnekler halinde verilen seçili kelimeler ve cümleler dahi çalışmanın sınırlılığı açısından bir fikir verecek düzeydedir.

زبان زازا ۱۵			زبان زازا ۱۴		
zaneno?		انگلیسی صحبت کند؟	۲. اصطلاحات روزمره		
İmdad	ایمدادا	کمک!	۲-۱) اصطلاحات اساسی روزمره		
Sodir be xér	سودیر به خیر	صبح به خیر	Selâm/ ma be xér	سلام / ما به خیر	سلام
Şan be xér	شَن به خیر	عصر به خیر	Ti sonén ay/ Se kenay	تی سِنِ آی / سه کِنای ریند	حالتان چگونه؟ (غیر رسمی)
Şewe be xér	شِوَه به خیر	شب به خیر	rind ay?	آی؟	
Şewe be xér bo	شِوَه به خیر بو.	شب به خیر (برای خوابیدن)	Şima senen e?/ se kene	شِما سِنِ آی / سه کِنه ریند اِه؟	حالتان چگونه (رسمی)
Ez fam né-keyna.	اَز فَم نِه کِنه.	من نمی فهمم.	rind ê?		
Tuvalet koti o?	تَوَالِت کُتی اَو؟	دست شویی کجاست؟	Ez hol a/ Ez rin a,	اَز هوله / اَز ریندِه، بِر خودار به	حالم خوب است، سپاسگزارم
		۲-۲) شمارش:	berxudar be.		
Sifir	سِیفیر	صفر	Namey to çik o?	نایمی تو چی کو؟	نام تو چیست؟
Yew (Zu)	یو (زُو)	یک	Namey mi ... o/a.	نایمی می... ا/ا.	نام من... است.
Di	دی	دو	Ez memnum biya.	اَز مِمنون بیه	اَز آشناییتان خوشحال شدم.
Hire	هیره	سه	Xéré xo.	خیره خو.	لطفاً
Çar	چار	چهار	Weşe u war be/	وِشور زو به / وِر خودار به	سپاسگزارم
Panj	پنج	پنج	berxudar be.		
Ses (Şeş)	سِس (شِش)	شش	Şima xér amey	شِما خِر آی	خوش آمدید
Hewt (howt)	هوت (هَوَت)	هفت	Ya	یه	بله
Heşt	هشت	هشت	Né	نه	نه
New	نو	نه	Pardon	پَردون	ببخشید
Des	دِس	ده	Qusir de seyr meke	قوسیر دِ سیر مِکه	متأسفم
Des u yew	دِس او یو	یازده	Xatir be to	خاتیر به تو	خداحافظ (غیر رسمی)
Des u di	دِس او دی	دوازده	Xatir be şima	خاتیر به شِما	خداحافظ (رسمی)
Des u hiré	دِس او هیره	سیزده	Ez né şina "..." (weş)	اَز نِه شِنه... وِش قِسه ی	من نام زبانتان را نمی توانم
Des çâr	دِس چار	چهارده	qesey biki.	بیکِی	خیلی خوب بگویم
Des u panj	دِس او پنج	پانزده	To Englezki zenana?	تو اِنگِلزکی زنانه؟	تو انگلیسی صحبت می کنی؟
			(Tiya de) Engleski	(تیا دِ) کِم اِنگِلزکی زانئو؟	(آیا اینجا کسی هست) که

Görsel 1. Zebanê Zaza Kitabı Sayfa 14-15

زبان زازا ۲۳ ۲۵			زبان زازا ۲۲ ۲۵		
(۴) ساختار جمله‌ها					
زن برادره.	Birājiniyā mn a.	بیراجینییه من اه.	لا	Lā	رود
با درد ... تو	Bi êšāne to ya	بی‌إشانه تو به	رود	Ro	رود
چه می‌خوانی؟	Čiči wānenê?	چی چی وائی؟	رودرود	Rover	بستررود
یک چکه از خونت.	Diropo goni ya to ra.	دیروپه گونی به تو ره.	رُرد	Érd	رُرد
از طرف دوستانت.	Enbāzān ra.	إنبازان ره.	قُردی (بشده)	Qorri (mêşe)	چوب
ببزدش!	Ëy/ Ay Bitirāwi!	ئی / آئی بیتیراوی!	خِله	Xele	گندم، غله
من از گوه پابین می‌آیم.	Ez koyān ser ra yena war.	ئز کویان سر ره یته وَر.	شامبیک	Šāmik	گوجه فرنگی
شما آمدید؟	Šimā āmey?	شیمایه آئی؟	انگور	Engur	انگور
شما چی می‌خورید؟	Šimāyê Čiči wene?	شیمایه چی چی ونه؟	بشله	Beşila	عسل، شهد، گیاهی
شما کجا می‌روید؟	Šimāyê Šinê koti?	شیمایه شینه کوتی؟	سای	Sāy	سیب
شما می‌روید؟	Šimāyê koti?	شیمایه کوتی؟	میروی	Miroy	گلایی، امرو
خونم را گرم می‌کنه.	Goniya mi kerdi germ.	گونییه می‌کردی گرم.	وامی	wāmi	بادام
ما به شیره.	Mā yê šire.	ما به شیره.	وَش	vaš	چمن
از امروز به بعد.	Nika ra.	نیکه ره.	کورمیت	Kormit	شوید
اون کیه می‌آد؟/آن	O kamo yeno?	او کمو ینو؟	هندی (زیش)	Hendi (zebeš)	هندوانه
کیست می‌آد؟	Pay şî	پئی شی.			
آن زن رفت.	Pê di	په دی			
با هم	Piyê to seken o?	پیه تو سیکن او؟			
بدرت چه می‌کنه؟	Sāyer	سایر			
درخت سب	Sekenê?	سیکنه؟			
چه کار می‌کنی؟	Seninê	سیننه؟			
حالت چطور است؟	Ti ye koti ra yenê?	تی به کوتی ره یته؟			
اهل کجایی؟	To heti.	تو هتی.			
با تو.	Vāmer	واپمر			
درخت بادام					

Görsel 2. Zebanê Zaza Kitabı Sayfa 22-23

Günlük konuşmaların ve sayma sayılarının yer aldığı resimdeki sayfalarda ‘Şima senen ê?’ Zazaca hatır sorma cümlesi ile ‘Haletan çitûre?’ Farsça hatır sorma cümlesi kitaba göre farklılaşsa da Zazacada ‘Halê şıma çitur o?’ kullanımı iki ifade arasındaki benzerliği artırmaktadır. ‘Name tu çi ku?’ Zazaca kişinin ismini sorma cümlesi ile ‘Name tu çist’ Farsça kişinin ismini sorma cümlesi benzeşmektedir. Zazaca diğer bir kullanım şekli olan ‘Nameyê tu çiyô?’ cümlesi benzerliği daha da artırmaktadır. ‘Ez fam nêkena!’ Zazaca cümle ile ‘Men nemi fehmem!’ Farsça cümlesi yer değiştiren kelimeler ve Zazacada ‘mın(n)’ zamirinin varlığı düşünüldüğünde aynı ifade formuna bürünmektedir.

Sayma sayılarında ‘sıfır/sıfır, du/dı, çar/çar, noh/new ve heşt/heşt’ gibi sayılar birbirinin aynısı gibi dururken ‘se/hiri, deh/des’ sayıları farklılaşmaktadır. Murşidi, 11-19 arası sayma sayıları ‘yazda/des u yew, panzda/des u panc’ örneklerindeki gibi Farsça sayılar için önce tekli, sonra onlu formu kullanırken Zazaca sayılar için aldığı kaynaklar bağlamında önce onlu, sonra tekli sayı formunu kullanmıştır. Bu kullanımda Türkçe sayma sayılarının form etkisi vardır (Murşidi, 2014). Oysa Zazacada da 11-19 sayma sayılarında sistem İngilizce, Farsça ve Kürtçedeki gibi önce tekli, sonra onlu form kullanımı şeklindedir: Yondes/Yewendes, duyes/duwês, hiriyes/hirês, çaryes/çarês...’ (Gunduz, 2013)

Akrabalık isimlerinin karşılaştırmasında ‘Bıraderzade/Bıraza, ‘em/‘Eme (Hala)’ kelimeleri benzerlik gösterirken, ‘Bıraciniye/Zenbırader’ kelimesi ses ve tamlama kurulumu yönüyle farklılaşmıştır. ‘Embaz(Olvaz)/Dust(Refik), Way/Xaher (Kızkardeş), Veyve/‘Arus (Düğün)’ gibi kelimeler ise tamamen farklı kullanımdadır (Murşidi, 2014).

Uzuv isimlerinde, iki dil arasında isimlendirmelerde örneklerdeki gibi aynı, tek harf farklı, çift harf farklı, benzer ve farklı ayrışması görülmektedir: ‘Doşi(Kıft)/Doşi(Kıft-Omuz), Sere/ser(Baş/Kafa), Dından/Dından(Dış); Bıruy/Ebru(Kaş), Ling/Linge(Ayak); Erdiş/Riş(Sakal); Zerr/Dıl(Gönül)... (Murşidi, 2014)

Elif/Ā (Ā A E Ê) başlığı altında ‘Ariyeq/Ereq(Ter), Ard/Erd(Yer), Eşir/Eşire(kabile), Engur/Engur(Üzüm), Engışt-Gışt/Engışt(parmak)’ gibi kelimeler aynı, ‘Ercan/Erzan(Ucuz), Emser/Emsal(Bu yıl)’ gibi kelimeler tek harf farklı, ‘Arweş/Xergoş (Tavşan), Uca/İnca(Orası)’ gibi kelimeler çift harf farklı, ‘Erx-Arq/Abyarı(Su kanalı), Asayış/Numayışkerdene, Aşm(e)/Mah(Ay)’ gibi kelimeler farklı formda görülmektedir (Murşidi, 2014).

X/Ĥ başlığı altında ‘Xale/Xal(Teyze), Xalo/Xalo(Dayı), Xinçeri/Xincer(Kılıç), Xıyar/Xıyar(Salatalık)’ gibi kelimeler aynı, ‘Qapan/Xapan(Ölçü aleti), Xam/Xaq(Pişmemiş), Xoz/Xok(Domuz), Xint/Xing(Deli, Sersem), Xezal/Ġezal’ gibi kelimeler tek harf farklı, ‘Xızımkar/Xidmetkar, Bıxaşenê/Bıcuşan’ gibi kelimeler çift harf farklı, ‘Xori/’Emik-Jerf(derin), Xuradayış/Poşanden’ gibi kelimeler tamamen farklı formda görülmektedir (Murşidi, 2014).

M/Ṣ başlığı altında ‘Mar / Mar (Yılan), Mast / Mast(Yoğurt), Merdimi / Mordem(Adam), Miyan / Miyan (Ara, iç), Mıfte / Mufta(Anahtar) gibi kelimeler aynı, ‘Mase / Mahi(Balık), Mezel-Gur / Mezal-Gor(Mezar), Meyman / Mihman(Misafir)’ gibi kelimeler tek harf farklı, ‘Muncele / Morçe(Karınca), Mendış / Manend(Kalmak)’ gibi kelimeler çift harf farklı, ‘Manga / Gawmade(İnek), Mercü / ’Edes(Mercimek), Mırçık / Perinde(Serçe), Mışmişer / Durext Zerdalû(Kayı) gibi kelimeler tamamen farklı formda görülmektedir (Murşidi, 2014).

2.3. Zebanê Zaza (Dımılı) Kitabından Seçili Zazaca ve Farsça Fiil ve İsimler

Zebanê Zaza Kitabında geçen her kelime (isim, sıfat, fiil, zamir vd.) ve cümle iki dil arasındaki fonetik ve etimolojik ilişkiyi görme, anlama ve değerlendirme açısından yeterli veriler içermektedir. Çalışmamız, makale sınırlılıkları içinde bir kapsama sahip olduğu için burada seçili Zazaca ve Farsça onar fiil ve isim fonetik(sessel) olarak karşılaştırılacaktır. Zazaca kelimelerin kitaba alınmayan başka kullanımları varsa buradan benzerlik/farklılık üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Zebanê Zaza kitabında yazar Murşidi, 78 Zazaca fiilin -aşağıdaki resimde görüldüğü gibi- ‘masdar, muzari ihbari, muzari iltizami, olumlu müfred emir, olumsuz müfred emir, olumlu cemi(çoğul) emir, olumsuz cemi emir ve kök’ çekimini tablo halinde vermiş; yalnız bunları aynı fiillerin Farsça çekimleriyle karşılaştırmamıştır (Murşidi, 2014). Biz de bu münasebetle ilgili fiilleri harf başlıklarından seçip değerlendirme yolunu seçtik.

Zebanê Zaza (Dımılı) Kitabından Seçili Zazaca ve Farsça Fiil ve İsimler							
6) صرف افعال در زبان زازا / دیمیلی							
مصدر	مضارع	امر مفرد	نهی مفرد	امر جمع	نهی جمع	نهی جمع	ساده
مصدر	مضارع	امر مفرد	نهی مفرد	امر جمع	نهی جمع	نهی جمع	ساده
کردیش	کرد	بیک	بیک	بیکره	بیکره	بیکره	کرد
Kerdış	Kero	Bik	Mek	Bikero	Mekere	Mekere	Kerd
کردن	می کند	بکن	مکن	بکنید	مکنید	مکنید	کرد
ساختن	می سازد	بساز	مساز	بسازید	مسازید	مسازید	ساخت
آکردیش	آکرو	آکی	آکی	آکیره	آکیره	آکیره	آکرد
Akerdış	Akero	Aki	Maki	Akere	Makere	Makere	Akerd
باز کردن	باز می کند	باز کن	باز مکن	باز کنید	باز مکنید	باز مکنید	باز کرد
گشادن	می گشاید	گشا	مگشا	گشاید	مگشاید	مگشاید	گشاد
چکردیش	چکرو	چک	چک	چکیره	چکیره	چکیره	چکرد
(انتش) Çekerdış	Çekero	Çek	Meçek	Çekere	Meçekere	Meçekere	Çekerd
پر تاب کردن	پر تاب کند	پر تاب کن	پر تاب مکن	پر تاب کنید	پر تاب مکنید	پر تاب مکنید	پر تاب کرد
افکتندن	می افکند	یفکن	میفکن	یفکنید	میفکنید	میفکنید	افکتند
آوردیش	آو	یا	میا	بیاره	بیاره	بیاره	آرد
Ârdış	Âno	Biy	Meyâ	Biyäre	Meyäre	Meyäre	Ârd
آوردن	می آورد	بیاور	میاور	بیاورید	میاورید	میاورید	آورد
ویندردیش	ویندرو	ویندی	ویندی	ویندیره	ویندیره	ویندیره	ویندرد
Vinderdış	Vindero	Vindi	Mevindi	Vindere	Mevindere	Mevindere	Vinderd
ایستادن	می ایستد	بایست	مایست	بایستید	مایستید	مایستید	ایستاد
وردیش	ورو	بور	موی	بوره	مویره	مویره	ورد
werdış	Büro	Bür	Mewi	Büre	Mewirê	Mewirê	werd
خوردن	می خورد	بخور	مخور	بخورید	مخورید	مخورید	خورد
بردیش	برو	بی	می	بیره	بیره	بیره	برد
Berdış	Biyero	Bi	Mey	Biyere	Meyere	Meyere	Berd
بردن	می برد	بیاورد	میاورد	بیاورید	میاورید	میاورید	برد
گیرویش	گیرو	بی	می	بیره	بیره	بیره	گیروت
Girodış	Biyero	Bi	Mey	Biyere	Meyere	Meyere	Girod
گرفت	می گیرد	بگیر	مگیر	بیاورید	میاورید	میاورید	گرفت
شیایش	شینو	شو	مشو	شیره	مشیره	مشیره	شی
Syayış	Siro	Şo	Mešo	Sire	Meşirc	Meşirc	Sî
رفتن	می رود	برود	مرو	بروید	مروید	مروید	رفت
آماییش	پو	پو	مه	په	مه	مه	آمه
Âmyäyış	Yeno	Büro	Mê	Bêrê	mêrê	mêrê	Âme
آمدن	می آید	بیاید	میا	بیاورید	میاورید	میاورید	آمد

Görsel 3. Zebanê Zaza Kitabı Sayfa 88

Tablo 2.*Seçili Zazaca ve Farsça Fiiller*

Fiil	Zazaca	Farsça	Zazaca Farklı Kullanım
Terlemek	آریقی پاییش / Ariqyayış	عرق کردن / 'Erek kerden	Zazacada '-ene' masdarı da kullanılmaktadır. Buna göre iki fiilin hemze ve ayn ses farkı dışında benzeştiği görülmektedir (Oğur, 2014).
(Sayı) Saymak	أمردیش / Omordış	شمردن ، حساب کردن / şomorden	Aynı fiil, Zazacada 'Umartış(Umartene), Amortış, Humartış, Hesabkerdış (Humartene)' şeklinde farklı çekimlenir (Turgut, 2005).
(Işık) Parlamak	برقیاییش / Berqyayış	تابش ، گرمی / Tabeş, Germi	Bu fiilin Farsça karşılığı radyasyon ve ısı/sıcaklık olarak verilmiştir. Zazacada 'berqyayış' parlamak anlamına gelir. Zazacada aynı kelimenin tam karşılığı olan 'germi' ismi 'ısı/sıcaklık' ise tercih edilmemiştir. (Hayig & Werner, 2012). Farsçada aynı fiile karşılık gelen درخشیدن fiili de vardır (Oğur, 2014).
Sormak	پرسکردش / Perkerdış	پرسیدن، سؤال کردن، آزمودن / Porsiden, Soal kerden, Azmuden	Zazacada aynı fiilin 'Perskerdene, Sualkerdış /Sualkerdene' kullanımları iki dildeki aynılığa varan bir benzerliği göstermektedir.
Karıştırmak, sallamak	توداییش / Tewdayış-Tidayış	به هم زدن، تکان دادن / Behem zeden, tekan daden	İki fiilin birbirinden farklı olduğu görülmektedir.
(Müzik aleti) Çalmak	جناییش / Cenayış	نواختن، (ابزار موسیق) / Tewaxten	İki fiilin birbirinden farklı olduğu görülmektedir.
Kazmak, keşfetmek	حەر چکردیش / Herr çikerdış	کندن، حفاری کردن، کاوش / Kenden, Hifari kerden, Kawoş	Kitapta iki dildeki fiil ayrı verilse de Zazacada da 'kendış/kendene' fiilini aynı anlamlı kullanımı vardır (Aydar, 2003).
(Yiyecek) kaynatmak	خاشیناییش / Xaşınayış	جوشاندن (خوراک) / Cuşanden (Xurak)	Bu fiil Zazaca ve Farsça için farklı kullanılmıştır. Fiille birlikte kullanılan isim Farsçada 'Xurak', Zazacada ise 'Wer/Xwer' olarak yakın kullanımdadır.
Sıvamak	داوتیش / Daw(ı)tış	گچ مالیدن، گچ زدن / Geç maliden, geç zeden	İki fiilin birbirinden farklı olduğu görülmektedir.

Ava gitmek/Avlanmak	صيد شيبايش / Seyd şiyayış	شکار کردن، صید کردن / Şikâr kerden, seyd kerden	Zazacada ‘seyd kerdış/kerdene fiili iki kullanımın benzerliğini ortaya koymaktadır.
----------------------------	---------------------------	---	---

Tablo 3.*Seçili Zazaca ve Farsça İsimler*

İsim	Zazaca	Farsça	Zazaca Farklı Kullanım
Tavşan	آروش / Arweş	خرگوش / Xerguş	Zazacada tavşan için ‘harguş, argoş, argueş, aroş, awreş, arış ve hargûş’ gibi farklı kullanımlar, Farsçadaki kullanım ile güçlü benzerliği ortaya koymaktadır (Malmîsanij, 2015).
Karpuz	هندي (زیش) / Hendi (Zebeş)	هندوانه / Henduvane	İki dilde ilk kullanımın benzerliği dikkat çekmektedir.
Yüzük	انگيشتانه / Engıştane	انگيشتانه (انگيشتانه) / (Engoştane), Engoşter	Zazacada aynı ismin ‘Gıştone, gıştane, ingıştane, ingıştone’ gibi farklı kullanımı iki dildeki bu ismin benzer kullanıma sahip olduğunu göstermektedir.
İbrik	اربيق / İrbiq	پارچ، تُنگ، کوزه، سبو / Parç, tong, kuze, sebu	Zazacada ibrik için ‘mesin’ kelimesi kullanıldığı gibi ‘kuzi’ kelimesi de Farsçadaki benzer bir kullanımla örtüşmektedir (Aydar, 2003).
Terzi	ترزي / terzi	درزي، خياط / derzi, xeyyat	Zazacada terzi için ‘derzi, deştog’ kullanımları da mevcuttur.
Ceylan/Dağ keçisi	خزال / Xezal	گوزن، بزکوهی، غزال / Guzen, Bozkuhi, Ğezal	Zazacada ‘Peskuwi’ kullanımı daha yaygındır. Farsçadaki ikinci kullanım iki isimlendirmeyi benzeştirmektedir.
Çekirdek	دندیک / Dendık	دانه (خوراکی) / Dane (Xuraki)	Farsçada ‘danek’ kelimesinin içinde dane/çekirdek olan (Murşidi, 2014) manasında kullanılması iki kullanımı benzeştirmektedir.
Diş	دندان / Dindan	دندان / Dendan	Zazacada ‘dından, dindon, dındun, dıdon’ kullanımları da mevcuttur.
Yol	رای / Ray	راه، مسیر / Rah, mesir	Zazacada yol kelimesi için ‘rey, rayır, rahır, rehar, rar’ kullanımları iki kullanımın

			aynı olduğunu göstermektedir
Bıçak	کاردی / Kardi	کارد، چاقو / Kard, çaqu	Zazacada 'kard' kullanımı da vardır.

2.4. Zebanê Zaza (Dımilki) Kitabından Seçili Zazaca ve Farsça Cümleler

Zebanê Zaza Kitabında geçen sınırlı sayıdaki cümleler iki dil arasındaki sentaks ve semantik ilişkiyi görme, anlama ve değerlendirme açısından yaklaşık kısıtlı örnekler içermektedir. Çalışmamız, makale sınırlılıkları içinde bir kapsama sahip olduğu için burada seçili Zazaca ve Farsça beşer cümle, cümle dizilişi yönüyle karşılaştırılacaktır. Zazaca cümlelerin kitaba alınmayan başka kullanımları varsa buradan benzerlik/farklılık üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 4.

Seçili Zazaca ve Farsça Cümleler

Cümle	Zazaca	Farsça	Benzerlik Durumu
Sen İngilizce biliyor musun?	توانگلز کی زانه؟ Tu İngilizki zanane?	توانگلیسی صحبت می کنی؟ To İngilizisi sohbet mi koni?	İki cümle öge dizilişi yönüyle aynıdır. Tu / To ikinci kişi zamirleri aynı kullanımdadır.
Ben dağlardan iniyorum.	از کویان سر ره بنه ور Ez kuyan ser re/a yena war.	من از کوه پایین می آیم Men ez kuh payin mi ayem.	İki cümle diziliş yönüyle aynıdır. Zazacada '-den' ayrılma eki 'ra' kelimeden sonra gelirken Farsça 'ez' kelimeden önce gelmiştir.
Ben aç değilim.	از وشان نیه Ez veyşan niya	من گرسنه ام نست Men gorosneem nist.	İki cümle diziliş yönüyle aynıdır. İki dilde de fiile gelen olumsuzluk ekinin 'nı, ni, nê' olduğu görülmektedir.
Kanımı ısıttılar	گنیه می کردی گرم Gunê mı kerdî germ	خونم را گرم می کند Xunem ra germ mi koned	İki cümle hem diziliş yönüyle hem 'gun/xun, germ/germ' kelimeleri yönüyle benzeşmektedir.
(Siz) Geldiniz mi?	شما آمی؟ Şıma amey?	شما آمدید؟ Şoma amedid?	İki cümle hem diziliş yönüyle hem kelimeler yönüyle benzeşmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Zebanê Zaza adlı kitap, İranlı Siyawuş Murşidi'nin kaleme aldığı bir eserdir. Yazar, bu eserini altı bölüm halinde oluşturmuştur. Bu bölümlerde Zazalar ve Zazaca hakkında bilgiler, günlük konuşma dilinde kullanılan bazı cümleler, Farsça ve Zazacada kullanılan ortak harfler üzerinden kelime ve kısa cümlelerin örneklerle karşılaştırılması, Zazaca fiilerin zamanlara göre çekimlenmesi gibi konular yer almaktadır. Bu çalışma, bu eseri kitap inceleme, tanıma ve değerlendirme sınırlılıkları içinde yapıldı. Kitap incelemesi ve değerlendirmesi kapsamlı çalışmada çalışmanın sınırlılıkları açısından şu sonuçlara ulaşıldı:

İrani diller arasındaki aidiyet, coğrafya ve etimolojik ilişki, benzerlik ve yakınlığa rağmen Zazacanın Farsça ve diğer İrani dillerle ilişkisini ortaya koyan çalışmalar ve bu ilişkiyi göstermeye çalışan makale ve eser sayısı istenen oranda değildir. Bu durumun Zazacanın kendi konuşma alanında sınırlı kalması, yazılı forma geç ulaşması, dil üzerindeki siyasi ve ideolojik engeller ile yakın bir ilgisi vardır. Yakın zamana kadar yapılan sınırlı çalışmalar, yapılacak yeni çalışmalar için önemli veriler içermektedir. Zebanê Zaza ve diğer ilgili çalışmalar şunu göstermektedir: Zazaca ve Farsça aidiyet, coğrafya ve etimolojik yönden aynı kökenden gelen iki dil izlenimi vermektedir. Hatta Zazacanın tarihsel art planda Partçaya kadar uzandığı ilgili kaynaklarda belirtilmektedir.

Zebanê Zaza adlı kitapta Farsça açısından birçok kaynağa ulaşılmış ve çalışma bu yönüyle zenginleşmiştir; ama aynı durum Zazaca kaynaklar için geçerli değildir. Yazar, Zazalar ve Zazaca için sadece birkaç kaynağa dayanmıştır. Oysa eserin kaleme alındığı tarihte Zazalar ve Zazaca açısından ulaşılacak kaynak azımsanmayacak sayıdadır. Bu durum, çalışmayı zayıflatmıştır. Ayrıca Zazaca birçok kelimenin yazımındaki imla hatası, aynı isimlendirmenin farklı versiyonlarına değinmeme ve Zazacada kullanılan bazı harflerde örnekler verilmemesi çalışmayı eksik kılan diğer birkaç tespittir.

Zazaca ve Farsçanın kelime eksenli karşılaştırılması, anlambilim ve kökenbilim yönünden değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalar, kaynak iki dil Zazaca ve Farsça arasındaki ilişkiyi daha da belirginleştirecektir. Bu çalışma, sınırlılığı kapsamında bu karşılaştırmayı yapan Zebanê Zaza (Dımılı) adlı eseri tanıtmaya ve değerlendirme amaçlı yapıldı. Çalışmada, kitaptaki bilgi ve veriler derinlemesine bir değerlendirme ile değil seçili örnekler üzerinden kısıtlı bir değerlendirme şeklinde yapıldı. Siyawuş Murşidi'nin Zebanê Zaza (Dımılı) adlı eserindeki Zazaca ile Farsça ortak, benzer ve yakın kelime ve cümleler seçili örneklerle gösterildi. Seçili örnekler üzerinden sınırlı değerlendirme yolu tercih edildi. Bu sınırlılık, analiz kısmında ise kitaptan seçilen 10'ar fiil ve isim, 5 cümlenin dilbilimsel açıdan yorumlanmasıyla korunmuştur. Eserdeki kapsam, eksik yönler ve Zazaca açısından başvuru kaynak azlığı gibi hususlara değinildi.

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden veri analiz metoduyla yapıldı. Bu metotla yapılan bu çalışma, iki dilin yazımındaki ses, kelime ve cümle benzerlik ve değişikliklerinin görülmesi yönüyle önemlidir. Çalışma, bu şekliyle yeni çalışmalara imkân verecek bir düzeydedir. Yeni çalışmalarda Zazaca ve Farsça arasındaki ilişkinin nasıl görülmesi, çalışmaların kapsamı ve istifade edilecek kaynaklar noktasında fikir vermesi açısından akademiye katkı sunmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- Alanoğlu, M. (2019). Zazalar. *TDV İslam ansiklopedisi* içinde (ss. 688-690). TDV Yayınları.
- Aydar, M. (2003). *Zazaca-Türkçe sözlük*. Doruk.
- Ateş, E., & AYTEKİN, H. (2020). Küreselleşen dünyada çokkültürlülük ve Yabancı Dil Eğitimi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(26), 4563-4579. <https://doi.org/10.26466/opus.651385>.
- Buran, A., & ÇAK, B. Y. (2012). *Türkiye’de diller ve etnik gruplar*. Akçağ.
- Butasım, N. (2011). Behistun anıtında geçen “Zazana” kelimesine dair eleştirel bir yaklaşım, *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 464-470.
- Değirmenci, N. (2017). *Yeni Farsça ve Zazaca arasındaki ortak sözcükler etimolojisi* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Değirmenci, N. (2020). Farsça ve Zazacada /l>/r / Ses Değişimi. *Doğu Esintileri*, (13), 333-345.
- Gippert, J. (1996). Zazacanın tarihsel gelişimi. *Baiersbronn*, Çev. Hasan Dursun. (10), 148-154.
- Gunduz, D. (2013). *Kırmancca / Zazaca dil dersleri*. Vate.
- Hayıg, R., & Werner, B. (2012). *Zazaca-Türkçe Sözlük / Türkçe Zazaca Sözlük Listesi*. Tij.
- Malmîsanij, M. (2015). *Kurmancca ile karşılaştırmalı Kırmancca (Zazaca) dilbilgisi*. Vate
- Murşidi, S. (2014). *Zebanê Zaza*. Tahran
- Oğur, S. (2014). *Farsça-Zazaca-Kurmanca Mukayeseli Gramer ve Temel Sözlük*, Yazılama.
- Ruhlen, M. (2012). (Çev. A. B. Ercilasun). Dilin kökeni: Geçmişe ve geleceğe bakış. *Dil Araştırmaları*, 10(10), 167-182.
- Selcan, Z. (2011). Zaza dili’nin tarihi gelişimi, *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, (13-14 Mayıs 2011), 111-142.
- Turgut, H. (2005). *Zazaca-Türkçe Sözlük*. Tij.
- Varol, M. (2015). Zazaca yazılan eserlere dair bir bibliyografya (1899-2014). *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 39-54.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

Yazar 1, araştırmanın tamamından sorumludur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.